

DE AARDE IS EINDIG

Het weekend van zaterdag 28 en zondag 29 oktober heeft het HB besteed aan een bespreking van het ecologie-vraagstuk.*) De conferentie werd gehouden in het centrum „De Pietersberg” te Oosterbeek. Behalve de leden van het HB en de directeur waren ook de vertegenwoordigers van de staf bij het HB aanwezig, voorts vertegenwoordigers van enkele stichtingen en een vertegenwoordiger van de vereniging „Milieu Defensie”, alsmede een afdelings-voorzitter, gespecialiseerd in bevolkingsvraagstukken.

Opzet en organisatie van de conferentie lagen in handen van HB-lid Enno Hommes en de directeur. Deze hadden van tevoren voor een uitvoerige documentatie gezorgd, bestaande uit:

- Rapport Club van Rome;
- Blauwdruk voor Overleving;
- Rapport Mansholt;
- Op zoek naar de post-revolutionaire samenleving van John Galtung (katern 2000);
- Kritische Toekomstkunde van Peter Steenbergen (serie Oriëntatie);
- Toekomstdenken van Prof. Kwee San Liat (serie Oriëntatie);
- Terwijl tenslotte degenen die hiervoor nog tijd en geld konden vrijmaken het boekwerk: „Perspectief 2000” van de Fondation de la Culture Européenne werd aanbevolen.

Het geheel was vergezeld gegaan van een schriftelijke introductie.

Na een kort openingswoord van voorzitter Rood, startte de vergadering met de eigenlijke werkzaamheden. Allereerst hield Enno Hommes een inleiding.

Hommes stelde o.m., dat de dingen die de Club van Rome noemt, in het algemeen wel juist zijn, maar dat men in feite de moeilijkheden die het Westen heeft veroorzaakt op de gehele wereld wil afwentelen. Weinig aandacht heeft men voorts aan de sociale problematiek en helemaal niet aan de ethische aspecten gegeven.

Spreeker wees in verband met de komende discussie op de vier maatschappij-modellen van Galtung.

Als een van de centrale vraagpunten van dit weekeinde stelde Hommes taken en taakvervulling in deze van het Verbond.

Deze inleiding werd afgerond door de directeur, die twee z.i. beslissende aspecten m.b.t. middelen en doel aan de orde stelde:

- Produktie-beheersing (aard, sociale voorwaarden en geografische dimensie);
- Beheersing bevolkingsomvang (tijdsfactor, karakter).

In de discussie kwam o.m. naar voren:

- de noodzaak om een beeld van de „overlevings”-mens en -maatschappij te scheppen;
- de vraag of door de onrechtvaardigheden uit de wereld te helpen, machtsfactoren af te breken, e.d. dat beeld van de (vrije) mens niet tegelijk ontstaat;
- de opmerking, dat onrechtvaardigheden uit de wereld helpen, machtsfactoren afbreken e.d. reeds een mensbeeld vóóronderstelt. Een in relatie tot het ecologie-vraagstuk uitgewerkt beeld van de „overlevings”-mens als toetsingselement echter nodig is.

Zeer uitvoerig werden 's middags allerlei vraagpunten samenhangende met de middelen: beheersing van de produktie en van de bevolkingsomvang besproken.

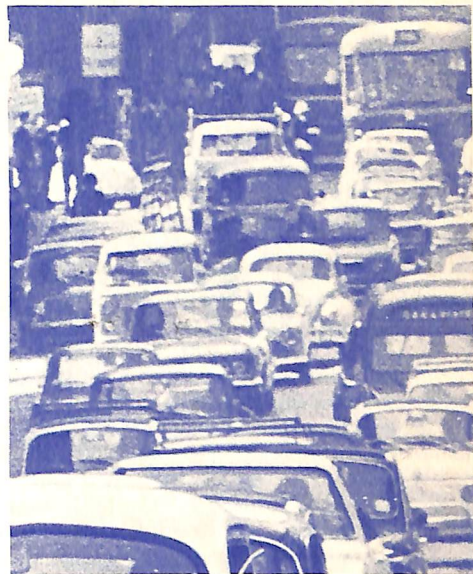
De zaterdagavond werd besteed aan bespreking van o.m. de verhouding tot de derde wereld.

Nadat op zondagmorgen de relatie tussen de mens en de overige levende natuur aan de orde was geweest, werden als onderwerpen van nadere studie en actie o.m. de navolgende vraagpunten genoemd:

- welke sociaal-economische wijzigingen zijn nodig om tot produktiebeheersing te komen,
- welke rol speelt het Verbond bij de verwerkelijking, óók van b.v. de maatschappelijke voorwaarden daartoe (sociaal, economisch, mentaal, geografisch);
- welke middelen zijn ethisch toelaatbaar met name bij de beheersing van de bevolkingsomvang.

Zondagmiddag tenslotte werden een aantal conclusies getrokken en besluiten genomen:

* Ecologie: Naar bekend kan met ecologie de relatie tussen de mens en zijn omgeving in de ruimste zin van het woord worden aangeduid.

- a. De overlevingsproblematiek is niet alleen een zaak van zijn of niet zijn, maar ook van „de wijze waarop” overleving kan plaatsvinden.
- b. Het Verbond dient als levensbeschouwelijke organisatie hier een inbreng te leveren.
- c. Dit houdt o.m. in, dat wij van die „overlevings”mens en -maatschappij een (tenminste schetsmatig) beeld moeten ontwerpen.
- d. Nodig is een terugdringen van produktie en consumptie met alle consequenties van dien voor producenten, consumenten, overheid. Daarbij komen vraagstukken aan de orde, zoals planning, controle, karakter van de onderneming, mentaliteitswijziging, arbeidsethos, macht en gezag; de relatie tot de wereld, e.d.

(lees verder op pagina 3)

in dit nummer:

De aarde is eindig . . .

- pagina 1
- Hoofdbestuur**
- pagina 2
- Kritische geestelijke verzorging (II)**
- pagina 4
- Boekbespreking**
- pagina 6
- Ingezonden brieven**
- pagina 7
- Afdelingsnieuws**
- pagina 7
- Radio en tv**
- pagina 7
- Ledenwerfaktie '72**
- pagina 8

Hoofdbestuur

Deze berichtjes uit de hoofdbestuursvergaderingen moeten in het vervolg maar gedagtekend worden, want het is toch een hele tijd die er verloopt tussen schrijven en verschijnen.

Na het vorige bericht, geschreven op 15 oktober, is er maar één normale hoofdbestuursvergadering geweest, namelijk op 20 oktober.

Voorts is er een hoofdbestuursconferentie geweest op 28 en 29 oktober.

De vergadering van 20 oktober begon met een vervelend incident, namelijk het wegsturen van een gast: de secretaris van de afdeling Utrecht. De afdeling Utrecht heeft het bestaan om wél een soort verslag uit als gast bijgewoonde hoofdbestuursvergaderingen op te maken en in het afdelingskrantje 'de andere humanist' te publiceren. En wéér waren deze secretaris en mevrouw Ket van Utrecht aanwezig. Gesteld voor de vraag zich te houden aan het aan gasten steeds gedane verzoek discretie in acht te nemen, wilde mevrouw Ket wel een belofte doen zodat zij kon blijven, doch de heer Van Beusekom niet; met het reeds bekende gevolg.

Misschien is het niet voor iedereen even duidelijk waarom het hoofdbestuur het op prijs stelt gevrijwaard te blijven van allerlei circulerende verslagen van zijn vergaderingen; zeker van verslagen die het zelf niet heeft aanvaard. Binnen het hoofdbestuur willen wij namelijk vrij spreken en niet spreken voor een tribune. Zouden wij door publiciteit gedwongen worden met een tribune rekening te houden, dan wordt tevens geforceerd dat er slechts panklare zaken aan de orde komen, terwijl het panklaar maken elders in commissies of in een — nu niet bestaand — dagelijks bestuur gebeurt. Voor zoiets hebben wij als vrijwilligers geen tijd en als verbond geen geld. We zijn het ook in geen jaren meer gewend geweest om — waar het dan op neer komt — met kleine clubjes alles tevoren gaar te stomen. Anderzijds geldt dat we, zomin als we onder elkaar geheimen hebben, ook naar buiten toe geen echte geheimen hebben. Wat zou er trouwens voor diep geheimen aan een humanistisch verbond kunnen zijn? We willen dus best gasten toelaten; maar dan op de voorwaarde dat zij zich van openbaarmaking onthouden, en bovendien — bijvoorbeeld als er voorlopige namen vallen — ook bij mondeling verslag in eigen bestuur de discretie in acht nemen. Een incidentele gast valt altijd midden in zaken waar leden van het hoofdbestuur al eerder over gesproken hebben.

Dan nog iets dat hier weer boven uit gaat en specifiek het Utrechtse verslag betreft: de stijl van dat verslag, die aan het humanistisch jonge-

ren centrum (HJS) doet denken van het laatste jaar: een selectie op punten die de malafiditeit, de non-integriteit, de niet falende zin voor het corrupte van het hoofdbestuur of van een aantal leden daarvan aan zou tonen. De broeierige sfeer van overal wat achter zoeken. Het moet duidelijk zijn dat dit helemaal onaanvaardbaar is. Bij het HJS hebben we ons daar niet zo over opgewonden, omdat het over jonge knullen ging met hun 'eigentijdse' stijl. Maar met een afdelingsbestuur — het bestuur van een grote afdeling nog wel — wordt het een andere zaak. Mevrouw Ket was gelukkig zo goed te waarschuwen dat het tweede HJS-achtige nummer al bij de drukker lag. Welnu: dit nummer krijgt Utrecht dan nog cadeau. Doch voor daarna hopen wij dat Doets en zijn bestuur, die al eens eerder stukken bij ons verzameld en met hun (deskundig?) commentaar door het land gestuurd hebben, tot het congres zullen wachten om het bestuur van ons over te nemen. Dat is al in mei aanstaande, en moet misschien uit te houden zijn.

Nogmaals aan bestuurders van afdelingen die niet van zins zijn om het hoofdbestuur tot in de grond toe in zijn taak te belemmeren: Komt u vooral want we zouden het fijn vinden als deze proef van (beperkte) openheid, waar de afdeling Wageningen ons toe gebracht heeft, zou slagen. We zouden het ook fijn vinden als U zou bemerken hoe gewoon we eigenlijk doen. We willen die openheid dus, als het kan, laten functioneren als deel van de tweezijdigheid in het verkeer tussen afdelingen en hoofdbestuur.

En hebt u een zaak die u ter harte gaat en niet al te plaatselijk is, brengt u hem dan in; liefst tevoren aangekondigd én liefst schriftelijk, zodat er rekening mee gehouden kan worden.

Nu dit wat uitgelopen is moet ik maar kort zijn over de rest. Er waren méér gasten op 20 oktober: Lochem (2 personen) en Voorburg-Rijswijk.

Ledenwerfaktie: na 6 weken ruim 600 netto aanwas. Er bedanken de laatste tijd namelijk ook mensen wegens de onrust in het Verbond. Anders waren het er bijna 700 geweest. Interessant, zo'n echternachse processie van twee stappen vooruit en weer een achteruit; vindt U ook niet? Utrecht viel ook hier weer on-

Dr. A. J. Wichers,
Alg.-sekretaris

gunstig op, doordat het bestuur daar geen ledenwerfploeg op de been kon krijgen. De Organisatiesecretaris van het Verbond kon het wel. Utrecht strooit ook rond dat de gemiddelde leeftijd van de aanwas 68 jaar zou zijn. Het is 53 jaar, en in plaatsen zonder openende bejaardencentra is het 46 jaar.

Gewezen werd op het reactionaire karakter van menig programma van de Evangelische Omroep. Gewezen werd ook op de onmogelijkheid om vruchtbaar met EO-ers van mening te verschillen, omdat wij zo weinig gemeenschappelijks met hen hebben. Maar randgroepen zouden weer kunnen gaan twijfelen en daarom gaan wij er in radio en TV toch maar antwoord op geven.

Contacten met afdelingen. Deze zijn niet goed genoeg, zoals ook bleek uit de twee volgende ter sprake gekomen verschijnselen. Ten eerste n.a.v. een verslag van de Organisatiesecretaris over de algemene programma's van afdelingen. Er treden opvallend weinig hoofdbestuurders als sprekers op. Nu is het aantal programma's met sprekers de laatste jaren weliswaar drastisch teruggebracht, maar zó weinig HB erin kan niet goed zijn voor het tweezijdig verkeer. Ten tweede was het enkele hoofdbestuurdersleden op een vergadering van bestuurders van afdelingen uit het westen en midden van het land gebleken hoe nodig het was toelichting te geven op allerlei doen en laten van het hoofdbestuur; alleen al voor het zuiver begrijpen. Bezoek aan een volgende vergadering van deze z.g. Randstadklub is afgesproken, en in het algemeen moge hieraan worden toegevoegd: het moet al heel gek gaan als U geen hoofdbestuurder(s) op Uw vergadering — vooral regionale — zou kunnen krijgen als U het maar even laat weten.

Volgende vergaderingen: 3 en 17 november; 1 en 15 december. Agenda: onder andere de (belabberde) financiële toestand in verband met de begroting 1973; voorbereidingen voor het congres 1973; de positie van en in enkele werktichtingen (waarvan Socrates inmiddels een beheerscommissie heeft bestaande uit Knap, Postma, Wichers); ontwikkeling van onze standpuntbepalingen inzake het 'eindigheidsprobleem' (zie verder hieronder: conferentie). Als ik incidenten kon aankondigen dan zou ik dat zeker niet laten. Maar die laten zich niet aankondigen; en hopelijk kómen er ook geen meer.

Hoofdbestuursconferentie 28 en 29 oktober.

DE AARDE IS EINDIG

(vervolg van pagina 1)

e. Nodig is een terugdringen van de bevolkingstoename. Daarbij komen vraagstukken aan de orde zoals mentaliteitswijziging, anti-conceptiemiddelen, abortus, euthanasie, immigratie, gezinsstructuur, (on)toelaatbaarheid van fysieke dwang, e.d.

Met betrekking tot de uitvoering van een en ander werd besloten tot een fase-ring in drie termijnen:

In de eerste fase zal worden overgegaan:

1. tot formulering van een beeld van de „overlevings”mens en -maatschappij.
2. tot oprichting van twee werkgroepen. (Deze landelijke werkgroepen zal o.m. worden gevraagd „open” vergaderingen te houden, hearings te organiseren voor vertegenwoordigers van plaatselijke werkgroepen, zo mogelijk interim-rapporten — al of niet op deelgebieden — uit te brengen.)
3. tot oriëntatie van de afdelingen. (De afdelingen zal worden verzocht plaatselijke werkgroepen te formeren om met de twee landelijke werkgroepen mee te denken en suggesties te doen m.b.t. het operationeel maken.)
4. tot samenwerking op deelgebieden met organisaties werkzaam op deelgebieden.

In de tweede fase zullen:

de werkgroepen rapport moeten uitbrengen en wel uiterlijk in juni 1973.

In de derde fase zal:

eind 1973, begin 1974, een Nationaal Symposium worden georganiseerd, waar de humanistische visie terzake zal worden ingebracht.

Het zal de leden na lezing van het bovenstaande duidelijk zijn, dat te Oosterbeek een ambitieus en noodzakelijk werkprogram is geformuleerd. Een program dat vèr uitgaat boven wat modieus meezingen in het koor van idealistische natuurliefhebbers.

De noodzaak is evident.

Ambitieuus omdat het Verbond:

- in geldnood verkeert,
- niet over wetenschappelijke mede-

werkers op het Centraal Bureau beschikt,

- véél te weinig vrijwillige medewerkers heeft,
- niet meer en niet minder dan een beeld van de „overlevings”-mens en -maatschappij wil scheppen,
- zich maatschappelijk zal gaan inzetten voor de verwerkelijking ervan.

Later zullen wij hopelijk mogen zeggen, dat te Oosterbeek, mèt het aanvaarden van een beslissende tijdsopdracht, het Verbond tevens de beslissende stap zette ter overwinning van de eigen identiteitscrisis.

Fiege

Reeds enkele jaren hadden wij het gevoel dat er zich een formidabele wereldproblematiek aan het ontwikkelen was zonder dat wij goed wisten hoe erin te springen. Er is ons ook telkens gevraagd: moeten jullie dan niets doen aan overbevolking; laten jullie al die vergiftiging, vervuiling, overindustrialisering, verwoesting van de natuur, enzovoort, maar gaan? Wij mogen best toegeven dat wij op een stoot van elders hebben moeten wachten voordat ons onze eigen onrust goed duidelijk kon zijn. En achteraf gezien was er ook heel wat meer nodig om de eigenlijke zaak boven tafel te krijgen dan waar wij de capaciteit voor bezaten. Daar was de capaciteit voor nodig van een Club van Rome, met achter zich een reusachtig instituut van onderzoek en berekening. Maar toen alles eenmaal in zijn verband stond aangegeven in het Rapport van de Club van Rome en in andere geschriften werd het ons duidelijk: het gaat niet losstaand om een bevolkingsaanwasproblematiek en ook niet losstaand om wat vervuiling, zware industrialisatie, kernreactoren die als ze verongelukken álle water in bijvoorbeeld Nederland dodelijk kunnen vergiften, enzovoort. Hoe bestaat het zou men bijna zeggen, maar het gaat om iets nog ingewikkelders:

de aarde zal niet lang de mate van verbruik kunnen dragen die alleen de rijke landen al op touw hebben gezet; laat staan daarbij nog eens een aanzienlijk verhoogd verbruik van nog eens drie maal zoveel reeds bestaande mensen in de arme landen. De aarde blijkt eindig wat deze zaken betreft, en wij zullen in de rijke landen drastisch terug moeten in ons verbruik. Vooral industriële goederen zullen schaars moeten worden, niet alleen om het derde wereld gebruik van een deel van die schaarse goederen, maar ook omdat ze steeds moeilijker te maken zullen zijn. We hebben tot nu toe maar grondstoffen gebruikt en weggeworpen. Dat kan niet lang meer. Gelukkig dat het hierbij niet ook nog gaat om voedseltekorten op lange termijn, tenzij we onszelf vergiften. Dat is dan weer een lichtpunt. Maar het opgeven van een aanzienlijk stuk industriële welvaart is ook alléén al een vraagstuk dat de hele samenleving overhoop zal halen. Dit laatste is geheel letterlijk te nemen: iedereen zal er in de loop van nog een tiental jaren mee te maken krijgen; intussen of daarna zullen álle maatschappelijke verhoudingen geraakt worden. Zo zal de verdeling van de economische groei als middel om de arbeidsvrede te handhaven verdwijnen; want er

zal geen groei meer zijn, wél teruggang. En proberen we dit alles niet te zien of tegen te houden, dan kunnen we alleen nog maar kiezen uit onze straffen: de totale uitputting of de totale vergiftiging, beide bovendien uiterst aantrekkelijk combineerbaar met oorlog. Wat we kiezen hangt af van hoe we de verwaarlozing inrichten. We kunnen ook helemaal blindemannetje spelen en de straffen zelf hun wedstrijd laten organiseren over welke het eerst bij ons is.

Natuurlijk zijn we hier als humanisten bij. Natuurlijk hebben wij hier een taak. Natuurlijk willen wij hier naar vermogen mee gaan stuwen naar een wereld toe die op een eenvoudiger materieel niveau aanvaardbaar, en mogelijk tevens wel zo gelukkig, zal zijn. Natuurlijk willen we hier moraal gaan vertegenwoordigen, want reken maar dat die het hard te verduren zal krijgen bij alle pogingen om drogredenen op te zetten.

En natuurlijk hebben we deze problematiek en deze taak niet even op een normale hoofdbestuursvergadering onder ogen kunnen zien, maar er twee dagen voor uit moeten trekken. Zie verder het verslag van de hand van de directeur.

29.10.72

A. J. Wichers

KRITISCHE GEESTELIJKE

In mijn vorige artikel heb ik geponeerd dat een geestelijk verzorger over een werkelijk kritische instelling moet beschikken, zowel in zijn relatie tot cliënten als t.a.v. de maatschappelijke verhoudingen waarin hij moet werken. Omdat dat laatste onvermijdelijk leidt tot het uiteenlopen van meningen heb ik gepleit voor een gedifferentieerde geestelijke verzorging d.w.z. voor een geestelijke verzorging waarin verschillende geestelijke verzorgers hun maatschappelijke opvattingen duidelijk kenbaar maken, zodat cliënten weten waar ze aan toe zijn. Ik ben er van overtuigd dat dat maatschappelijk klimaat van de geestelijke verzorger in zijn verhouding tot cliënten tegenwoordig nog belangrijker is dan de z.g. geestelijke achtergrond. Daarom heb ik gepleit voor geestelijke verzorgers met een geestelijke achtergrond en een maatschappelijk gezicht.

Vanuit deze gezichtshoek wil ik nu enige aandacht wijden aan de geestelijke verzorging in de strijdkrachten.

De humanistische geestelijke verzorging in de strijdkrachten heeft het bijzonder moeilijk. In de eerste plaats al door haar getalsterkte, of liever door het ontbreken daarvan. Er werken in de strijdkrachten 14 raadslieden tegenover ong. 130 aalmoezeniers en 130 dominees. Ik blijf daar de rest van mijn artikel niet over doorzeuren maar het is toch een feit dat men in zijn gedachten moet hebben bij het beoordelen van allerlei andere zaken. Het komt er in ieder geval op neer dat wij veel minder kunnen presteren dan we zelf graag zouden willen en dan de omstandigheden vragen.

Het werken in een overheidsinstituut in het algemeen maar in het bijzonder in de strijdkrachten moet wel tot spanningen en moeilijkheden leiden.

De strijdkrachten zijn voor de idealen en methoden die een humanistische geestelijke verzorging met zich meebrengt, om het zacht uit te drukken, bepaald niet het aangewezen terrein.

Natuurlijk kan je je afvragen of je dit werkterrein dan maar niet beter kunt laten liggen en je krachten elders zult aanwenden. Dat kan, maar als je uitgaat van de gedachte dat geestelijke verzorgers vooral daar moeten optreden waar mensen in ernstige moeilijkheden kunnen geraken en dus wellicht juist hulp nodig hebben, dan zijn geestelijke verzorgers in de strijdkrachten wel weer helemaal op hun plaats.

Waar zitten de moeilijkheden?

Als ik daarbij alleen op de hoofdzaken let, dan is het antwoord: juist in die kritische instelling die m.i. één der grondtrekken is van de humanistische geestelijke verzorging.

De godsdienstige geestelijke verzorging heeft die moeilijkheden dan ook in veel mindere mate. Aalmoezeniers en dominees schijnen zich in het algemeen in de strijdkrachten te voelen als een vis in het water.

Eerlijkheidshalve dient er dan echter bij vermeld te worden dat dat voor som-

migen van hen niet opgaat maar die denken dan ook op als een vreemde eend in de bijt en worden door hun soortgenoten uitgestoten. Zo zijn er in de katholieke en protestante geestelijke verzorging in de strijdkrachten enkele konflikten op dit punt geweest waarbij gewoon een aantal mensen is weggevoerd (voor insiders: de kwestie Ds. Diekerhof, de kwestie van het katholieke blad voor militairen G3 en de kwestie van het R.K. Vormingscentrum voor militairen De Vlasakkers).

In de humanistische geestelijke verzorging is het anders gegaan omdat die kritische instelling daar een gemeenschappelijk goed is (wat natuurlijk nog niet wil zeggen dat we het bij voorbaat over alles eens zijn). Toen we in 1964 in de strijdkrachten kwamen lagen de dingen nog wel anders dan nu. Zaken als democratisering van de strijdkrachten, grondige herziening van het militair straffen tuchtrecht, afschaffing van de groetplicht enz. waren toen eenvoudig niet aan de orde. Misschien dat sommige lezers het kwalijk vinden dat de humanistische raadslieden die zaken toen dan niet gelijk aan de orde hebben gesteld maar men moet van geestelijke verzorgers aksepteren dat ook zij werken binnen het bestek dat een bepaalde tijd nu eenmaal biedt.

Er waren wel andere zaken aan de orde waarbij het eveneens ging om die kritische instelling en die misschien toch wel een voorbereiding zijn geweest voor wat later is ontstaan.

Toen wij de strijdkrachten binnen kwamen was de gedachte dat de geestelijke verzorger een soort „moreelsoffi-

cier" was nog alomtegenwoordig en de meeste aalmoezeniers en dominees gedroegen zich er naar.

Wij hebben ons vanaf het begin daar fel tegen gekant en gesteld dat wij het als onze taak zagen mensen kritisch te leren denken en dat men er op moest rekenen dat wij er in discussies enz. voor wilden zorgen dat militairen goede informatie van verschillende kant zouden krijgen en dat met name t.a.v. de problemen oorlog en vrede, bewapening en ontwapening, de N.A.T.O. en het Warschau-pakt en de menselijke problematiek in de strijdkrachten. We hebben ons daaraan gehouden, wat ons in den beginne nogal wat wantrouwen bracht van de kant van de beroepsmilitairen. Tegenover de voorlichting die in die tijd van die kant werd gebracht stak onze informatie dan ook wel schril af. We hebben het pleit gewonnen door onze eigen strijdbaarheid en vooral doordat we de wind mee hadden. In de burgermaatschappij won de gedachte van de vrije informatie zodanig veld dat de strijdkrachten eenvoudig niet achter konden blijven. Grote moeilijkheden hebben we dan ook op dit punt niet gehad.

Een andere zaak was dat wij de kwestie van de z.g. dienstweigeraars of gewetensbezwaarden anders benaderden dan men gewoon was (voor outsiders: er waren in die tijd nogal wat mensen die zich pas tijdens hun militaire dienst hun bezwaren bewust werden). Wij zagen het helemaal niet als onze plicht om eerst een poging te wagen om die bezwaren weg te praten. Onze opvatting is steeds geweest dat deze jonge mensen een eerlijke kans moesten hebben om in contact

VERZORGING (II)

met de geestelijk verzorger hun bezwaren helder en scherp voor de geest te krijgen en er dan naar te handelen. Een handelen waarin ze, zo nodig, de raadsman aan hun zijde moesten weten. In het begin zijn daar wel kommandanten van geschrokken maar toch viel ook dat weer mee omdat de verstandigen onder de beroepsmilitairen zelf al tot de konklusie kwamen dat men potentiële dienstweigeraars beter de kans kon geven om weg te gaan.

Toch geloof ik nog altijd dat die kritische houding op deze en andere punten in de begintijd een voorbereiding is geweest voor wat later is gekomen.

Het zou interessant zijn om het stap voor stap te volgen maar dat zou hier te veel plaats vragen, ik moet met sprongen werken.

De vuurproef kwam in het begin der 70er-jaren en met name in het jaar 1971.

Inzet van de ontwikkeling in deze jaren werd steeds meer de vrijheid van meningsuiting in de strijdkrachten, het recht van militairen om zich kritisch tegen de strijdkrachten of tegen bepaalde elementen daarvan op te stellen en daar uiting aan te geven.

Hoe zeer de vrijheid op dit punt in de strijdkrachten is beknot moge blijken uit het feit dat in het Reglement op de Krijgstucht nog steeds artikelen voorkomen waarin het de mindere zelfs is verboden van enig ongenoegen blijk te geven.

Ondertussen hadden die minderen zich verenigd in de Vereniging Van Dienstplichtige Militairen (V.V.D.M.), een vereniging die zeker niet van plan was om haar ongenoegen over allerlei zaken onder stoelen of banken te steken.

Het is zeker weer niet toevallig dat van de verschillende richtingen van geestelijke verzorging de humanistische de enige was die zich direkt en openlijk verheugd toonde met de oprichting van de V.V.D.M.

Dat dat een vereniging zou worden die behalve aan de meer materiële belangen van de militair ook aandacht zou wijden aan zaken als vrijheid van meningsuiting, het recht van kritiek was toen al wel duidelijk. Toch is de eerste konfrontatie gekomen op een vrij onverwacht, en op zichzelf niet zo'n belangrijk, punt n.l. de vrijheid van haardracht, de kwestie Rinus Wehrmann dus.

De vraag was dom eenvoudig n.l. heeft een militair, in principe, het recht om zelf te bepalen hoe zijn haardracht zal zijn?

Het is wel zeker dat de meeste militaire autoriteiten deze vraag toen ontkenkend beantwoordden. Maar een lawine van protesten, bekendmaking via de publiciteits-media, een protestmars naar het huis van de minister van defensie en de interventie van een aantal kamerleden deden wonderen, de minister sloeg om als het blad aan een boom, vrije haardracht werd toegezegd en Rinus Wehrmann, voor wie een zware straf dreigde op grond van het niet-opvolgen van een dienstbevel, werd meteen op

vrije voeten gesteld. In deze kwestie hebben de humanistische raadslieden zich voor het eerst met een open brief tot de minister gewend waarin zij protesteerden tegen de onvrijheid van de militair op dit punt en een aantal raadslieden hebben meegelopen in de protestmars naar het huis van de minister.

Maar het was slechts een voorproefje.

Kort daarop kwam de kwestie Schul en Dona. En hier ging het werkelijk om de vrijheid van meningsuiting. De twee betrokken militairen hadden in een regionaal blad van de V.V.D.M. een artikel geschreven dat beledigend werd geacht voor een bepaald generaal en dus krijgstuichtondermijnd.

Nu was het artikel bepaald niet vriendelijk van toon maar een belediging in de zin van de wet was het beslist niet, het was gewoon een scherp kritisch artikel. En daarmee waren we bij de kern van de zaak gekomen: zal er voor militairen vrijheid van meningsuiting zijn, ja of nee. Schul en Dona werden bedreigd met een aantal maanden krijgstuichtelijke opsluiting in het strafkamp Nieuwersluis maar ondertussen begon de publieke opinie zich te roeren. Opnieuw spraken ook de humanistische raadslieden zich duidelijk in een open brief aan de minister uit vòòr vrijheid van meningsuiting en aan een vergadering van een soldatenkomitee dat voor Schul en Dona opkwam werd door een aantal raadslieden deelgenomen. Op deze grote vergadering in Amersfoort werd bovendien door de hoofd-raadsman het woord gevoerd, waarbij deze verklaarde dat militairen die het slachtoffer werden van het ontbreken van vrijheid van meningsuiting, op de steun van de humanistische raadslieden mochten rekenen.

De aktie heeft zeker groot sukses gehad, wel hebben Schul en Dona hun drie maanden Nieuwersluis moeten opknappen (dat was onder de toenmalige krijgstuicht te voorzien) maar direkt daarna werd de tuchtklasse te Nieuwersluis opgeheven, kregen de kommandanten van de minister de opdracht om zaken waarbij de vrijheid van meningsuiting in het geding was voortaan aan de militaire strafrechter over te laten en kwam de minister zelf met een nota waarin een grondige hervorming van het militair strafen tuchtrecht werd aangekondigd. Nog wat later werd bekend gemaakt dat de krijgsraden zelf ook zullen worden opgeheven en dat daarvoor in de plaats militaire kamers bij de gewone gerechts-hoven zullen komen, waarbij de meerderheid van de rechters uit burgers zal bestaan.

Het is wel duidelijk dat in het totaal van de activiteiten die dit alles hebben bevorderd de brieven en uitspraken van de humanistische geestelijke verzorging (o.a. ook in het maandblad Ego) slechts een bescheiden, maar toch heel duidelijke, rol hebben gespeeld.

Zo werd het ook in de strijdkrachten gevoeld. Na onze brieven en uitspraken zijn een aantal generaals over ons heen gevallen. We kregen van hen fel verwij-

tende brieven en een enkele generaal ging zelfs zover dat hij al zijn onderkommandanten uitvoerig op de hoogte stelde van zijn ongenoegen over de humanistische geestelijke verzorging. Dat laatste werd door ons weer beantwoord met een stuk dat de naam „Poging tot verduidelijking” kreeg waarin wij geprobeerd hebben aan te tonen dat geestelijke verzorgers op bepaalde momenten als het om essentiële menselijke zaken gaat het recht, en zelfs de plicht, tot spreken hebben.

Daarna zijn een aantal gesprekken gevolgd, met de staatssecretaris en een aantal van zijn adviseurs, met een groep generaals en daarnaast ook een aantal gesprekken van meer individuele aard.

In die gesprekken zijn we niet zonder meer tot elkaar gekomen maar het is misschien wel gelukt elkaar over en weer wat meer inzichten in standpunten en houdingen te geven. Zo doende is er waarschijnlijk toch wat meer begrip voor onze houding ontstaan.

Een essentieel punt bij die besprekingen was dat men ons vooral kwalijk nam dat we onze kritiek in het openbaar hadden geuit.

Wij hebben daar tegenover aangevoerd dat in belangrijke zaken, die op zichzelf reeds publiekelijk zijn, niet alleen de militaire autoriteiten maar ook het Nederlandse volk in het algemeen en in het bijzonder de bij ons deelnemende militairen en onze „humanistische achterban” het recht hebben om te weten hoe hun geestelijke verzorgers denken en waar ze staan.

Heel kort samengevat is dat de geschiedenis van de laatste tijd. In een laatste artikel hoop ik nu enige konklusies te trekken die de moeite waard zijn bij het overwegen van plaats en funktie van de geestelijke verzorging.

H. Lips

humanist

Verantwoordelijk
voor de inhoud:
Hoofdbestuur H.V.

Samensteller (a.i.):
Direkteur H.V.

Lay-out:
Lumax Utrecht

Druk:
Lumax Utrecht

Redaktie-adres:
Humanistisch
Verbond
Oudegracht 152
Utrecht
Tel.: 030-318145

TIJDSEIN

De toenemende specialisatie op wetenschappelijk gebied leidt ertoe, dat niemand meer in staat is het gehele terrein van wetenschappelijk onderzoek te overzien. Wie zich toch een beeld wil vormen van de belangrijkste problemen, die zich in de verschillende disciplines voordoen, raad ik aan de onder de titel „Tijdsein” verschenen bundel artikelen ter hand te nemen, waaraan 15 wetenschappelijke onderzoekers hun medewerking verleenden. Het boek verscheen naar aanleiding van het tien-jarig bestaan van het tijdschrift „Civis Mundi” (Van Stolkweg 10, Den Haag) onder redactie van dr. S. W. Couwenberg bij Samsom. Uiteraard kan ik binnen het bestek van deze recensie slechts enkele bijdragen noemen. In „Crisis en crisisbewustzijn” merkt de historicus H. W. van der Dunk op, dat elke tijd een crisistijd is, d.w.z. een periode van overgang. Maar in bepaalde opzichten is onze tijd toch uniek, nl. door de dreiging van de atoombom, de eenwording van de wereld en de emancipatie van de oude koloniale of semikoloniale volkeren. Onze geestverwant prof. P. Thoenes wijst er in zijn bijdrage „Revisie van het WEST-complex” op, dat de Westerse cultuur door zijn expansief karakter tot wereldcultuur is geworden. Tegelijk is evenwel een verzadigingspunt bereikt en het besef groeit, dat op de weg van expansie en economische groei niet verder kan worden gegaan. „De lui-lekkerland-droom is uitgedroomd”. Ook wijst Thoenes op de veranderende opvattingen t.a.v. het arbeidsethos „Zal Lafargue's „Recht op luiheid” worden verwezenlijkt?” Bijzonder lezenswaard vond ik de bijdrage van prof. P. J. van Strien over „De uitblijvende eeuw van de psychologie”. Strien wijst erop, dat de hoge verwachtingen t.a.v. de mogelijkheden van de psychologie, zoals deze tot uitdrukking kwamen in de rede van Heymans „De toekomstige eeuw der psychologie” (1909) niet werden gehonoreerd. Van Strien vestigt de aandacht op de nieuwe werkterreinen van de psychologie en op de nieuwe richtingen, zoals de „humanistische psychologie”, waarvan hij zegt: „Ze behelst een fundamentele maatschappijkritiek. Maar ze ziet de strategie van de verandering niet primair in een aanval op de maatschappelijke structuren, een uitwendige revolutie, maar zoekt het aangrijpingspunt in de mens zelf, een inwendige revolutie”. De mens zal zijn latente mogelijkheden moeten losmaken. Vooral de beschouwing van Van Strien over het verband tussen menselijk gedrag en architectuur boeide mij: Er gaat een appèl van de gebouwde omgeving uit: haast of rust, ontmoeting of isolement, hiërarchie of gelijkheid. De directe invloed van de fysieke woonomgeving op de mens is nog weinig onderzocht. Tuinstadachtige uitbreidingsplannen induceren een totaal andere levenswijze dan kompakte hoogbouwblokken. Supermarkten en warenhuizen induceren niet alleen andere koopgewoonten, maar ook andere leefgewoonten. Ten aanzien van de arbeid merkt Van Strien o.m. op, dat deze

een centrale faktor in onze samenleving blijft ondanks de toenemende vrije tijd.

De bijdrage van Prof. Hans Freudenthal in ons verbond welbekend o.m. door zijn artikelen in „Rekenschap”, heeft tot titel: „Onze tijd bezien vanuit de exakte wetenschappen”. Freudenthal stelt enkele uiterst belangrijke problemen aan de orde, o.m. de achterstand van de sociale wetenschappen t.o.v. de natuurwetenschappen. Hij geeft hiervan een aantal voorbeelden. Toch meen ik, dat men hier niet al te pessimistisch moet oordelen. Ik vond hiervoor argumenten in een artikel: „Doorbreken in de sociale wetenschappen; analyse van 62 belangrijke vernieuwingen” door K. W. Deutsch, J. Platt en D. Senhaas in „Intermediair” van 29 september jl. Er doet zich nog een geheel ander probleem voor, waarop Freudenthal ook wijst: „De sociale werkelijkheid laat zich veel moeilijker ordenen dan de fysische”. Zij is veel ondoorzichtiger. De fraaiste natuurwetenschappelijke techniek kan in een maatschappij, die er niet voor berekend is, fatale vernielingen veroorzaken. Freudenthal heeft hier één van de centrale problemen van onze tijd aangestipt. Ik zou nog enkele andere vragen aan de orde willen stellen. Welke zijn de gevolgen van de technisch-wetenschappelijke ontwikkeling voor onze maatschappelijke en economische verhoudingen, voor de nationale en internationale politiek? (belangstellenden verwijs ik nog naar het boek van V. C. Ferkiss „Technological man” Londen, 1969). De sociale wetenschappen worden ook met andere vragen gekonfronteerd: Welke sociologische en psychologische gevolgen hebben de verhoging van het levensritme in onze samenleving, de urbanisatie, de overorganisatie en ook de bureaucratisatie (waarover prof. Crinice le Roy schreef in zijn „De vierde macht”), die uiteraard samenhangen met de technologische ontwikkeling. Gelukkig houden ook steeds meer vertegenwoordigers van de natuurwetenschappen zich bezig met de maatschappelijke effecten en consequenties van de technisch-wetenschappelijke ontwikkeling. Ik denk bv. aan het Nederlandse Verbond van Wetenschappelijke Onderzoekers en het optreden van Sacharow in Rusland. Omgekeerd hebben allerlei politieke invloeden (bv. de koude oorlog) bepaalde technologische ontwikkelingen gestimuleerd waaronder de ruimtevaart.

In deze kanttekeningen bij het lezenswaardige artikel van Freudenthal werd het milieu-vraagstuk (evenzeer een technisch als een sociaal en economisch probleem) genoemd. Hierover schreef prof. D. J. Kuenen een verhelderend artikel onder de titel: „De bioloog als onheilspreeker”.

In zijn bijdrage over de polemologie stelt prof. B. A. V. Röling o.m. dat het begrip „nationale soevereiniteit” in onze wereld een anachronisme is geworden. Prof. B. Delfgaauw brengt in zijn beschouwing over „De belangrijkste uitdaging aan de filosofie van onze tijd” als zijn mening naar voren, dat de filosoof moet kiezen

voor een bepaalde maatschappijvorm, nl. die welke de hoogste mate van vrijheid garandeert. Delfgaauw stelt, dat zowel kapitalisme als communisme de vrijheid onderdrukken zodat derhalve alleen de keuze overblijft tussen twee niet-bestaande maatschappijvormen: anarchisme en socialisme. Met alle waardering, die ik voor Delfgaauws bijdrage heb, zijn bij mij toch enkel vragen gerezen. Hij wijst erop, dat er verschillende vormen van communisme bestaan. Men kan evenwel óók binnen het kapitalisme nuances onderscheiden. Er zijn verschillen tussen het kapitalisme in de V.S. Japan, Zweden, Nederland, Zwitserland, Engeland, Italië, en Spanje. Belangrijker lijkt mij echter het volgende: Delfgaauw kiest (evenals ik) voor „een maatschappijvorm welke de hoogste mate van vrijheid garandeert”. Ik kan mij evenwel voorstellen, dat een filosoof in een ontwikkelingsland kiest voor een stelsel, dat de hoogste mate van sociale gerechtigheid of een ander stelsel, dat de snelste economische groei garandeert!

Bij mij rijst nog een geheel andere vraag: Welke psychologische achtergronden, welke motivaties, welke historische economische en sociale voorwaarden hebben ertoe geleid, dat mensen 'n kapitalistische of een stalinistische maatschappij aanvaardden of er zelfs bewust de voorkeur aan gaven? Bij een beschouwing over een radicale maatschappijhervorming kan men deze vragen niet uit de weg gaan! Zeer terecht distancieert prof. J. de Graaf zich in zijn bijdrage van de veel gehoorde kritische stemmen, die zich richten tegen wat men noemt „verval van zeden” en „verlies van normbesef”. De Graaf beklemtoont het feit, dat er verschuivingen optreden in de rangorde van waarden. Arbeid stond in de middeleeuwen niet bovenaan de ethische ranglijst maar wel het kontemplatieve leven. Een paar eeuwen later dacht men hier anders over. Toen bestond de zin van het leven in de arbeid. Nu wordt deze arbeidsmoraal echter weer ter discussie gesteld. Vele critici van onze tijd vergeten, dat er een sterke roep om gerechtigheid bestaat, juist bij contesterende groepen. De Graaf stelt, dat de huidige technologische ontwikkeling een verhoogd ethisch niveau vereist. „Konkurrentie en geweldadigheid, groepsegoïsme en onverschilligheid voor het algemeen belang zullen te gevaarlijk worden voor het voortbestaan van de mensheid op deze klein geworden planeet.” Ik hoop van harte, dat onze humanistische discussie- en studiegroepen dit boek in hun programma zullen opnemen. Het biedt veel stof tot overdenking en discussie!

Peter Krug.

INGEZONDEN BRIEVEN

Graag zou ik willen reageren op het artikel „Misverstanden rondom Humanisme” waarin de heer M. Rood weer reageert op het artikel van Simon Radius over de aspecten van het vormingswerk. Waarmee hebben we hier nu te maken? Gaan we weer naar een conflictsituatie toe? Ik wil het graag op een eenvoudige manier benaderen.

Simon Radius schrijft een artikel over vormingswerk. Als je het goed leest en nog eens herleest, dan geeft hier iemand zijn mening over de aspecten van het vormingswerk en over de achtergronden van waaruit dat vormingswerk kan worden gedaan. Hij geeft daarbij blijk van een diep nadenken over de hele materie. En wat nog veel belangrijker is: hij kijkt daarbij vooruit, geeft een lijn aan, waarlangs het zou moeten ontwikkelen en

noemt concreet een aantal mogelijkheden.

Of je het nu met alles of met een gedeelte ervan wel of niet eens bent, is een op zichzelf staand punt. Hoofdzaak is dat hier iemand aan het woord is die het vermogen heeft een dermate complexe zaak als vormingswerk te overzien en ook nog in staat is, dat op een heldere manier op papier te zetten.

Hij ontwikkelt een aantal gedachten en mogelijkheden die m.i. zeer de moeite waard zijn en uitstekend kunnen dienen als discussiestuk.

Van Praag zegt: humanisten moeten daar waar dat nodig is, onruststokers zijn. Als Simon Radius 't nu nodig vindt dat hij onrust moet stoken aan het front van het vormingswerk, moet hij gewoon die kans krijgen, zonder direct te worden

afgebroken.

Ook volgens mij slaat hij wel eens de plank mis, b.v. daar waar hij praat over de inspiratie en het geïnspireerd bezig zijn. Ik kan mij met het commentaar van de heer Rood wel verenigen, maar met die ene uitspraak valt of staat het hele artikel niet.

Binnen het Verbond denken we genuanceerd. Gelukkig maar. Laten hoofdbestuursleden, functionarissen en leden dan ook zo tegenover elkaar blijven staan. Ook als ze het niet met elkaar eens zijn. Tegen Simon Radius zou ik willen zeggen: „Het H.V. heeft jou nodig.” En het is helemaal vanzelfsprekend als het H.V. tegen Simon Radius zegt: „Jij hebt het H.V. nodig.”

M. J. A. Hofhuis

AFDELINGSNIEUWS

Vietnam-weekend in het Humanistisch Centrum Den Haag

Op 21 en 22 oktober was er aan de Laan Copes van Cattenburch 72 een Vietnam-weekend, georganiseerd door de afdeling Den Haag van het Humanistisch Verbond samen met de vriendenvereniging De Vrije Gedachte en HASH (Humanisties Aksie Sentrum Holland).

Er waren films en dia's en een fototentoonstelling.

Naaimachines voor Vietnam, fietsen voor Vietnam, operatielampen voor Vietnam en andere medische hulpmiddelen werden getoond.

Van het Medisch Comité Nederland-Vietnam was er de verpleegkundige mevr. E. de Smit-Kruyt, die o.a. kon getuigen dat de voortreffelijke organisatie van de medische verzorging in Noord-Vietnam een optimaal effect van de buitenlandse hulp garandeert.

Op zondag trok dr. A. L. Constandse een volle zaal. Hij gaf een scherpe analyse van de Amerikaanse politiek en het militaire optreden jegens Z.O.-Azië en meende dat Vietnam, alle vredeschijn ten spijt, thans met totale vernietiging wordt bedreigd.

De enige hoop richt zich nog op het toenemend protest in de gehele wereld, waaraan de betrokken politieke en militaire leiders niet geheel voorbij kunnen gaan.

De afdeling Laren- Blaricum heeft een z.g. vriendendienst georganiseerd

De opzet van deze dienst is de onderlinge hulpverlening. Wanneer een lid met een bepaald probleem geen raad weet, kan hij zich ook om goede raad tot een ander lid wenden die gespecialiseerd is op een bepaald terrein zoals onderwijs, opvoeding, juridische en financiële vraagstukken, contact met de overheid, maar ook ... op het gebied van muziek, verzorging van bloemen en planten, sport, e.d.

Iets voor Uw afdeling?!

Met ingang van 1 januari 1973 zal postgirorekening **30 49 60** uitsluitend bestemd worden voor contributiebetaling. In verband daarmee wordt dan de tenaamstelling gewijzigd in „**Humanistisch Verbond Contributierekening**”.

(Voor de overige geldhandelingen is een nieuwe postgirorekening nr 19 79 30, ten name van Humanistisch Verbond Centraal Bureau geopend.)

Juiste telefoonnummer
Hum. Centrum Rotterdam is
6 5 0 9 1 6

TV-PROGRAMMA

Zondag, 26 november 1972, vóór het laatste journaal:
14-daagse visie op aktueel humanisme.

RADIOPROGRAMMA

Zondag 12 november 1972:
Milieu en levensovertuiging.

LEDENWERF AKTIE '72

Op 1 november 1972, dus na zeven weken ledenwerving bedroeg het totaal aantal **nieuwe leden**:

785

De ranglijst van de 10 beste afdelingen is thans als volgt (tussen haakjes de cijfers van de vorige stand):

Amsterdam	131	(115)
Den Haag	58	(45)
Rotterdam	40	(29)
Haarlem	36	(32)
Hilversum	27	(24)
Apeldoorn	25	(20)
Amersfoort	25	(22)
Utrecht	23	(21)
Amstelveen	17	
Groningen	16	

Won u al een
nieuw lid?
Probeer het nog
vanavond!

Amstelveen en Groningen hebben dus de plaatsen van Gouda en Voorburg-Rijswijk ingenomen, terwijl Apeldoorn van de achtste naar de zesde plaats opklimt; nu nog Hilversum en Haarlem passeren en Apeldoorn wint — buiten de drie grote steden die slechts onderling kunnen worden vergeleken — de competitie.

Jammer dat Utrecht, de vierde stad van het land, nog verder naar beneden is gezakt.

Het welslagen van het verdere verloop van de actie hangt nu volledig af van de activiteiten van de ledenwerfgroepen. Willen wij de geplande 1200 nieuwe leden binnenbrengen, dan zullen de nog ontbrekende 415 in november moeten worden gewonnen, december immers is als feestmaand daartoe minder geschikt.

Niet alleen de ledenwerfgroepen maar ook individuele leden kunnen door slechts **één enkel nieuw lid** te winnen tezamen nog een grote bijdrage leveren aan de verhoging van het ledental. Dat laatste is méér dan ooit noodzaak!

Direkteur

